

УДК 338.12:330.1

О. Б. Пелех,

к. е. н., доцент, доцент кафедри менеджменту,

Рівненський державний гуманітарний університет, м. Рівне

ORCID ID: 0000-0002-5657-6717

DOI: 10.32702/2306-6792.2019.23.62

ЗАВДАННЯ СТРУКТУРНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ РОЗВИТКУ

O. Pelekh,

PhD in Economics, Associate Professor, Associate Professor

of the of Management Department, Rivne State Humanitarian University

TASKS FOR STRUCTURAL POLICY OF UKRAINE AT THE CURRENT STAGE OF DEVELOPMENT

У статті сформовано власні пропозиції щодо формування адекватної державної структурної політики в Україні на шляху здійснення постіндустріальних структурно-технологічних зрушень та істотного підвищення ефективності економіки. З цією метою ми зупинилися на двох аспектах — формулюванні цілей і напрямів структурної політики, а також визначенні механізмів її реалізації.

Базові цілі структурної політики формулюються так: підвищення економічної ефективності економіки шляхом швидкого переміщення необхідних засобів / ресурсів з галузей менш продуктивних і ефективних у галузі високорентабельні та високотехнологічні; підвищення конкурентоспроможності вітчизняної продукції й послуг на світових ринках шляхом формування сучасної економічної структури та її про-експортної орієнтації; використання процесу структурних змін з метою обмеження впливу різного роду бар'єрів розвитку, насамперед ресурсних, енергетичних, екологічних, демографічних; модернізація економіки шляхом підтримки галузей, для яких характерним є високий рівень технічного, технологічного й організаційного розвитку, інноваційна активність; прискорення економічного зростання, забезпечення високого рівня економічної активності / зайнятості та належного соціального захисту населення.

Щодо механізмів реалізації структурної політики, то в дослідженні показано необхідність вибору активної структурної політики, визначено стримуючі чинники її впровадження й оговорено питання стосовно засобів реалізації. Акцентовано на тому, що політика забезпечення структурних зрушень має бути обов'язково доповнена заходами інноваційного впливу.

It has been identified in the research that today Ukraine has two fundamental tasks: to implement post-industrial structural and technological changes and to significantly improve the efficiency of the economy. These tasks should be ensured by an adequate state structural policy. The role of the state in the implementation of this policy is to develop priorities and "corridors" of growth to formulate a long-term policy focused on achieving sustainable development based on ensuring food, energy and economic security of the state. The result should be the formation of the optimal structure of the economy, adequate socially oriented market system of post-industrial type and strategic national interests of the country.

We focused on two aspects — the formulation of goals and directions of structural policy, as well as the definition of mechanisms for its implementation.

The basic objectives of the structural policy are formulated as follows: — increasing the economic efficiency of the economy by moving rapidly the necessary funds / resources from the less productive and efficient sectors to the high-profitability and high-tech industries; — enhancing the competitiveness of domestic products and services in the world markets by forming a modern economic structure and its pro-export orientation; — use of the process of structural change in order to limit the impact of various barriers to development, especially resource, energy, environmental, demographic ones; — modernization of the economy by supporting industries characterized by high levels of technical, technological and organizational development, innovative activity; — accelerating of economic growth, ensuring a high level of economic activity / employment and adequate social protection of the population.

Regarding the mechanisms of structural policy implementation, the need to choose an active structural policy has been shown in the research, constraints on its implementation have been identified, and the question of implementation tools has been discussed. It is emphasized that structural change policies must be complemented by innovative impact measures.

Ключові слова: трансформаційні процеси, структурна політика, цілі структурної політики, механізми реалізації структурної політики.

Key words: transformation processes, structural policy, goals of structural policy, mechanisms of implementation of structural policy.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Правильний вибір стратегії і політики економічного розвитку може стати потужним ресурсом подолання економічної кризи, підвищення ефективності економіки країни та умовою сталого економічного розвитку. Відтак розгляд проблем формування структурної політики України є актуальним на даний час і став предметом цього дослідження.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Питаннями структурної політики займалося багато іноземних дослідників, зокрема, А. Амсден, М. Бруно, А. Вестфал, Дж. Линч, М. Окімото, А. Столер, А. Тейлор. Серед українських науковців, які вивчають цю проблему можна виділити О. Амошу, В. Бодрова, І. Крючкову, В. Луцкова, Т. Романову, Н. Скірку, О. Свінцева, Р. Шепетька, А. Шинкарук. Проте актуальним залишається питання формування завдань структурної політики України на сучасному етапі.

У попередніх наших працях, зокрема, ([1—4]) ми аналізували структурні зміни в національній економіці України у період після 2000 р., виявляли структурні дисбаланси. У нинішньому дослідженні ми намагалися сформувати цілі, напрями та механізми реалізації структурної політики України з метою підвищення економічної ефективності економіки, конкурентоспроможності галузей, модернізації, прискорення економічного зростання, забезпечення високого рівня зайнятості та належних соціальних умов населення. Тому предметом дослідження є структурна політика України на сучасному етапі.

МЕТА СТАТТІ

Метою статті є формування базових та ключових цілей, механізмів реалізації структурної політики України.

ОСНОВНІ РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Трансформаційні процеси в економіці України в 1990-х рр. Безперечно, у перше десятиліття незалежності в економіці України мали

місце позитивні зрушення: розширилася сфера дії ринкових відносин, зменшився рівень монополізації економіки, до певної міри сформувалося конкурентне середовище, з'явився і зміцнів недержавний сектор.

Однак трансформаційні процеси в економіці України відбувалися на тлі двох найбільш актуальних економічних проблем: кризи економічної системи та кризи економічної структури. Криза економічної системи була пов'язана з необхідністю формування елементів ринкової економіки на фоні командно-адміністративних методів управління нею. Крім потреби докорінної зміни економічного устрою, Україна зіткнулася зі ще однією проблемою — кризою структури економіки країни [5, с. 193]. До переліку найбільш істотних деформацій структури трансформаційної економіки можна віднести:

— деформації відтворювальної структури (зменшення частки оплати праці у структурі ВВП, посилення процесів натуралізації ВВП, падіння частки заощаджень у реальному секторі економіки, катастрофічне скорочення інвестицій, зростання обсягів тіньової економіки, зростання імпорту товарів народного споживання);

— деформації галузевої структури (збільшення питомої ваги продукції паливно-енергетичного комплексу, швидкий розвиток видобувних галузей та галузей первинної обробки, скорочення частки підприємств, що виробляють продукцію кінцевого споживання);

— техніко-економічні деформації (технологічна деградація матеріально-технічної бази національної економіки, зростання масштабів фізичного та морального зношування основних виробничих фондів, скорочення інноваційної діяльності вітчизняних підприємств, різке зменшення обсягів фінансування НДДКР);

— регіональна асиметрія (поглиблення нерівності в розвитку окремих регіонів, екологічний дисбаланс окремих територій, диспропорції в розміщенні виробництва та ринкової інфраструктури);

— соціальні диспропорції (масова бідність, небачене майнове розшарування су-

спільства, безробіття, асоціальна поведінка бізнес-еліти, корупції, зрощування влади і капіталу) [6, с. 542—543].

Системні проблеми соціально-економічного розвитку мали як суб'єктивну, так і об'єктивну основу. Відсутність ефективного механізму державного регулювання, складні економічні та соціальні проблеми, що породжувалися трансформаційним періодом, недосконалість державного менеджменту — це основні суб'єктивні чинники погіршення економічної та соціальної ситуації в країні [5, с. 193]. До переліку суб'єктивних причин також належить усунення держави від ролі провідного суб'єкта структурних зрушень та захисту національних інтересів, зростання впливу олігархічних структур, зрощених із державним апаратом, посилення ролі екзогенних чинників економічного зростання [6, с. 542]. Об'єктивну ж основу складають деформована структура промисловості й національної економіки, структурні дисбаланси формування та розвитку основних пропорцій розвитку національного господарства [7, с. 75].

Від початку здобуття незалежності стала очевидною потреба здійснювати серйозні структурні зміни в економіці. Ця потреба змін була спричинена як зовнішніми, так і внутрішніми причинами.

Зовнішні причини тісно пов'язані з розвитком глобалізаційних тенденцій у світовій економіці. Вони стали викликом для всіх національних економік, які прагнули стати серйозним партнером на світовому ринку. До глобалізаційних тенденцій, які змушували кожну країну здійснювати адаптаційні заходи, належать [8, с. 298]:

- високі темпи економічного зростання;
- швидкі зміни техніки (зниження виробничих витрат, поява нових виробів і продуктів), які призводять до зростання загального світового рівня техніки і технологій;
- значні зрушення у структурі попиту;
- підвищення конкурентоспроможності, пов'язаної з лібералізацією міжнародного обміну та активізацією інтеграційних зв'язків;
- комп'ютеризація господарських операцій;
- зростання суспільного тиску, спрямованого на зниження деградації природного середовища, що пов'язане з виділенням величезних коштів на охорону навколишнього середовища.

Внутрішні причини пов'язані з тим, що для України в 1990-ті рр. була характерна економічна структура командно-адміністративної економічної системи. Основними ознаками такої структури є:

— низький технічний рівень виробничих фондів і продукції, яка випускається;

— високе споживання виробничих фондів, висока матеріальна інтенсивність та енергоємність виробництва, що призводить до високої частки виробництва енергії та сировини в національному доході;

— низька частка споживчих товарів у національному доході;

— домінуюча частка великих державних підприємств у вітчизняному виробництві.

На першому етапі трансформації (1990—1995 рр.) планова модель економіки була відкинута, а серед теоретичних ідей переважали концепції ліберального ринку, і через дії органів державної влади вони отримали втілення. Привабливими здавалися західні динамічні ринкові країни, в яких приватний сектор із свободою підприємницької ініціативи асоціювався з високими стандартами життя. Відтак було реалізовано пасивну структурну політику. Вважалося, що рецесія очистить економіку від застарілого майна та застарілих продуктів. Головну роль відіграла макроекономічна політика: регулювання відсоткових ставок та обмінних курсів, ставки оподаткування, лібералізація зовнішньої торгівлі, зменшення субсидій та дотацій. Очікувалася чітка мета — створення в Україні динамічної європейської соціально-розвиненої економіки з потужним цивільним промисловим комплексом, значним сегментом сфери послуг та ефективним державним сектором. Це зазначалося в "Основних напрямках економічної політики України в умовах незалежності", які були схвалені Верховною Радою в жовтні 1991 р.: "Докорінна структурна перебудова народного господарства, кардинальні зміни в інвестиційній діяльності розглядаються як найважливіші пріоритети розвитку економіки для надання їй більшої динамічності і соціальної спрямованості" [9].

Однак ми цілком погоджуємося з О. Молдованом, який стверджує: "Цей нормативно-правовий акт двадцятилітньої давності свідчить, що в тогочасних політиків було чітке і правильне розуміння стратегічних орієнтирів реформ. На жаль, без тактичних кроків з реалізації конкретних завдань ця стратегія залишилася лише декларацією того, куди в кінцевому підсумку хотіли прийти творці незалежної України" [10].

Пасивна структурна політика не дала очікуваних результатів. Загальним наслідком стало те, що була зруйнована планова економічна модель, тоді як нова ринкова модель, так і не сформувалася. Зниження виробництва охоп-

лювало багато галузей, які в українських реаліях вважалися відносно сучасними (наприклад, електронна промисловість). Виробництво продукції, що характеризувалося високим технічним рівнем, суттєво не зросло. Неадекватна адаптивність призвела до банкрутства більшості державних підприємств. Ринок був ще занадто слабкий (особливо ринок капіталу та ринок праці) щоб подолати виклики. "У такій ситуації було важко думати про стратегічні реформи, бо першочерговим завданням стало збереження України від соціально-економічного колапсу. Необхідність оперативної стабілізації вимагала від уряду стимулювання тих галузей економіки, які б могли забезпечити швидку фінансову віддачу до державного бюджету" [10]. Вихід було знайдено у тому, щоб розвивати насамперед експортно-орієнтовані галузі з низькою доданою вартістю — чорну металургію, хімічну промисловість, сільське господарство.

Від середини 1990-х рр., з часу початку президентства Л. Кучми, починається другий етап економічної трансформації, який характеризується переходом до активної структурної політики, хоча її дії мали більше "оборонний" характер, а не "наступальний". Для реалізації наступальної політики ще не було створено умов, насамперед фінансових. Тому і результати структурних перетворень не стали достатньо ефективними.

Після розпаду єдиного господарського комплексу СРСР підприємства України втратили союзні ринки, а на західних ринках їхня продукція програвала через низьку якість. Щоб вийти на нові ринки, держава вдалася до прямих і прихованих субсидій. Так, допомога підприємствам чорної металургії здійснювалася за рахунок встановлення штучно занижених цін на основні види ресурсів, передусім — на коксівне вугілля, залізородну сировину, електроенергію та газ. Крім того, для збільшення ліквідності уряд надавав виробникам численні податкові пільги, дозволяв розстрочувати податкові зобов'язання, списував податкові борги, надавав кредити за пільговими ставками та активно використовував взаємозаліки. Допомогла вітчизняному експорту й фінансова криза 1998 р., вона додатково оздоровила підприємства сировинних і низькотехнологічних галузей економіки, орієнтованих на експорт. Усі ці чинники дозволили українським підприємствам сформулювати ціновий ресурс конкурентоспроможності й продавати свою продукцію на 15—20% дешевше, ніж конкуренти, що сприяло зростанню попиту на неї [10].

Здійснювану структурну політику не слід оцінювати однозначно негативно. Її можна критикувати, але варто відзначити, що особливістю структурної політики другої половини 1990-х рр. є чітка / однозначна спрямованість на вирішення проблем і труднощів, з якими зіткнулася українська економіка.

Водночас критики, насамперед "оборонної" політики (і це стосується не лише України), вказують на те, що накопичений до сьогодні досвід свідчить, що намагання замінити ринок адміністративними рішеннями, які визначають напрями структурних змін в економіці, зазвичай призводять до негативних наслідків, які не тільки не сприяють підвищенню ефективності функціонування економіки, а навпаки — через захист низькопродуктивних галузей обмежують функціонування ринкових механізмів конкуренції. Як наслідок, замість підвищення мобільності виробничих факторів і структурної гнучкості така політика може призвести до затримки структурних змін і даремної витрати державних коштів [11].

Оцінюючи хід і прогрес здійсненої реструктуризації, варто пам'ятати, що у випадку структурної політики мають справу з довгостроковими процесами, і позитивні наслідки багатьох заходів, які здійснювалися і зараз здійснюються, стануть очевидними лише в майбутньому. Важливими рішеннями для створення бажаних структурних змін є: приватизація, адміністративна реформа в країні, реформи системи соціального забезпечення, охорони здоров'я, освіти. Сприятливі умови для проведення ефективної структурної політики пов'язані з хорошою макроекономічною ситуацією в Україні, яку формують високі темпи економічного зростання, збільшення інвестиційних витрат, зниження рівня інфляції та безробіття, стабільна грошово-кредитна політика та збалансований бюджет.

Загалом період 1991—2000 рр. експерти називають періодом адаптації вітчизняного господарського комплексу до нових економічних умов і пошуку "моделі економіки, яка б дозволила утвердитися Україні як самостійній державі на політичній карті Європи" [10]. Наступні роки стали періодом розвитку та зміцнення цієї моделі.

Пропозиції щодо засад формування структурної політики України. Наше дослідження охопило період після 2000 р. У досліджуваний період далі продовжують загострюватися структурні диспропорції національної економіки. На них значно впливали кризові явища, спричинені як внутрішніми, так і зовнішніми

чинниками. Насамперед світова фінансово-економічна криза 2008—2009 рр. яскраво висвітлює гострі проблеми і суперечності розвитку українського суспільства, його економічної системи. "Накладання світової фінансової кризи в Україні на фазу посилення внутрішньої політичної конфронтації тільки спричинило різке загострення наявних структурних диспропорцій національної економіки, вивело на поверхню недієздатність експортоорієнтованої моделі економічного зростання, яка встановилася у попередні роки. Зазначена модель зростання з переважанням низькотехнологічного експорту виявилася дуже вразливою до спалаху світової кризи і раптових змін кон'юнктури на світових ринках. В умовах падіння зовнішнього попиту адаптаційна реакція економіки у вигляді девальвації гривні виявилася неефективною, а негативний ефект скорочення експорту став домінуючим у негативному впливові на загальну економічну динаміку. Вплив зовнішнього чинника згенерував реалізацію внутрішніх дисбалансів вітчизняної банківської системи, які накопичувалися протягом останніх років" [12].

У післякризовий період економічне зростання, яке мало "переважно відновлювальний характер і не сформувало стійких позитивних тенденцій та структурних змін щодо розширеного відтворення" [13, с. 15—16]. І забезпечене воно було передусім галузями реального сектору економіки.

Суспільно-політична криза 2013—2014 рр. і наступна за нею війна на сході України призвели до нових структурних дисбалансів. "Сьогодні вже не логічні аргументи, а саме реальне життя з важкими наслідками глобальної економічної рецесії у поєднанні з глибокою суспільно-політичною кризою в Україні кінця 2013—2014 рр. переконують вітчизняну громаду у безперспективності сировинного шляху розвитку національного господарства, паразитування на транзитних перевагах економіки, у відсутності цілої низки необхідних передумов для переведення виробничої сфери на інноваційну траєкторію зростання, у серйозності невирішених проблем соціальної політики і державотворення" [12, с. 81].

Подаючи власні пропозиції з цього питання, вважаємо доречним зупинитися на двох аспектах: 1) формулювання цілей і напрямів структурної політики; 2) механізми її реалізації.

Засадничим є формулювання цілей політики. У довгостроковій перспективі структурна політика має забезпечити позитивні системні

зміни та зрушення як провідного напрямку модернізації національної економіки шляхом державного регулювання характеру, напрямів і темпів структурних пропорцій в економіці в умовах дії ринкових механізмів регулювання і тенденції глобалізації соціально-економічних процесів. Послідовне та виважене структурне регулювання має орієнтуватися на [5, с. 194]: реалізацію національних переваг; забезпечення економічної безпеки України; прискорення її інтеграції в сучасну світову господарську систему. Такими є засади формування оптимальної структури національної економіки.

Окрім того, на думку О.Кавтиш [14, с. 21], структурна політика повинна забезпечувати поступову модифікацію як управлінських впливів, так і побудову макроекономічних механізмів забезпечення позитивних системних структурних зрушень, поширення їхнього позитивного соціально-економічного ефекту як провідного напрямку здійснення модернізації економіки України.

Базові цілі структурної політики, на нашу думку, повинні бути сформульовані так:

- підвищення економічної ефективності економіки шляхом швидкого переміщення необхідних засобів / ресурсів з галузей менш продуктивних і ефективних у галузі високорентабельні та високотехнологічні;

- підвищення конкурентоспроможності вітчизняної продукції та послуг на світових ринках шляхом формування сучасної економічної структури та її про-експортної орієнтації;

- використання процесу структурних змін з метою обмеження впливу різного роду бар'єрів розвитку, насамперед ресурсних, енергетичних, екологічних, демографічних;

- модернізація економіки шляхом підтримки галузей, для яких характерним є високий рівень технічного, технологічного й організаційного розвитку, інноваційна активність;

- прискорення економічного зростання, забезпечення високого рівня економічної активності / зайнятості та належного соціального захисту населення.

Зауважимо, що подібні цілі структурної політики Польщі зустрічаємо в працях польських і вітчизняних науковців (наприклад, [14; 5; 16—18]). Також наведені цілі значною мірою корелюють з цілями структурного розвитку, які конкретизовані в інтегрованих методичних рекомендаціях Європейської Комісії (2007 р.) для країн ЄС, а також з пріоритетними напрямами та цілями реформування національних економік, запропонованими Радою Європи (2008 р.).

Про необхідність дотримання норм цих рекомендацій неодноразово вказує В. Луцков ([19; 20]).

Головним результатом реалізації державної структурної політики має бути реформування всієї економічної системи, яке впливає на основні макроекономічні пропорції та структурні зв'язки, а також формує структурні взаємодії національної економічної системи із системою світового господарства [15, с. 182].

Поставлені нами цілі дозволять досягнути таких взаємопов'язаних конкретних результатів:

- виправлення накопичених роками структурних деформацій і запобігання в майбутньому довгостроковій розбалансованості економіки;

- забезпечення структурного маневру в бік збільшення частки галузей, які виробляють продукцію з високим ступенем переробки на базі новітніх технологій, збільшення частки продукції переробних галузей порівняно з добувними і частки високотехнологічної та наукоємної продукції та послуг у ВВП;

- модернізація економіки у різних її формах (соціальна, технологічна, галузева тощо), приведення структури секторів економіки у відповідність до ринкової моделі господарювання, перетворення малоефективних інститутів економіки в інститути, які відповідають вимогам сучасної ринкової економіки, реструктуризація збиткових секторів економіки;

- перехід від спаду до економічного зростання національної економіки, забезпечення сталих темпів зростання виробництва продукції та послуг;

- вихід на світові ринки з конкурентоспроможною на внутрішньому та світовому ринках якісною продукцією завдяки впровадженню новітніх технологій і на цій основі підвищення конкурентних переваг національної економіки;

- розвиток і перебудова економічної системи загалом, окремих галузей і секторів економіки, підприємств, ринків у процесі глобальних і регіональних інтеграційних трансформацій.

Для кожної з вказаних цілей потрібно побудувати відповідне "дерево цілей", які постають у процесі реалізації політики перед вітчизняною економікою, а держава повинна виконувати функцію координації діяльності щодо досягнення цих цілей у вертикальному (організація діяльності інституційних / структурних підрозділів) та горизонтальному (узгодження різних видів діяльності, які існують та формуються в рамках економічної системи) розрізах економіки [21, с. 107].

Задані цілі (горизонтальні та вертикальні) задають напрями структурного реформування, по кожному з яких визначаються індикатори виконання цілей. "Коректне встановлення індикаторів відповідно зі стратегічними цілями по кожному з пріоритетів — необхідна складова забезпечення механізмів моніторингу та оцінки виконання стратегічної програми, а також визначення інституціональної системи її імплементації. Відсутність індикаторів унеможливує контроль за виконанням стратегії. Аналіз показує, що по низці напрямів реформування досить складно визначити індикатор (це особливо стосується гуманітарної сфери), у таких випадках мають встановлюватися цільові завдання, спрямовані на чіткий результат" [19, с. 65].

Загалом алгоритм розробки стратегії структурних змін національної економіки як встановлення послідовності кроків щодо формування пріоритетів, цілей та завдань, чітке розуміння їхньої ролі та ієрархії взаємозв'язків між ними з метою подальшого коректного визначення системи імплементації стратегії та фінансових механізмів представлено в [19].

Не менш важливим є другий аспект, який стосується формування структурної політики — механізм її реалізації. "Чимало дослідників визначає, що загалом мова має йти не просто про самі зрушення, а про визначення механізму їх здійснення, що, в кінцевому результаті, виступає причиною і наслідком реалізації структурної політики держави" [14, с. 17]. Так, О. Красильников визначає його як протиріччя у взаємодії елементів економічної структури, за допомогою якого здійснюються відповідні структурні зміни [22]. С. Панчишин розглядає їх як "певні методи розподілу виробничих ресурсів між різними галузями і видами діяльності, способи узгодженості руху ресурсів і виготовлених економічних благ на різних стадіях суспільного виробництва" [23, с. 18].

У рамках зауваг стосовно механізмів реалізації структурної політики в Україні зупинимося на кількох аспектах: вибір виду політики, стримуючі чинники її впровадження, засоби здійснення, супутні питання реалізації структурної політики.

Структурна політика України вже від середини 1990-х рр. набула характеру активної політики. Вона стосувалася реформ у різних сферах суспільного життя: адміністративної й податкової політики, охорони здоров'я та освіти, науково-технічних, інформаційних і галузевих трансформацій, законодавства тощо. Однак проводилася вона несистемно, суперечливо і

значною мірою залежно від нав'язаних ззовні моделей структурної трансформації (див. [14, с. 17; 24—26]).

На сьогоднішній час потреба у проведенні активної структурної політики не зникла. Це пов'язано з необхідністю усунення глибоких диспропорцій практично в усіх сферах життя і секторальних структурах. Ще один чинник, який особливо стимулює до активної структурної політики, здійснення швидких і радикальних структурних змін і зрушень — це так званий "чинник часу". На ньому особливо наголошує В. Сіденко: "В умовах, коли принципово нові технології виробництва і бізнесу упродовж найближчих двох-трьох десятиліть кардинально змінюватимуть економічний ландшафт світу, фактор часу починає відігравати критичну роль. Пасивна роль держави і національної бізнес-еліти за таких умов може призвести до фатальних наслідків, коли до України втратять інтерес провідні актори світового ринку і коли продукти праці її жителів представлятимуть дедалі менший інтерес для новітніх глобальних ринків. Українські бізнесмени постають (навіть якщо вони цього ще не бачать) перед реальною загрозою знецінення свого капіталу внаслідок технологічної та організаційної архаїки, структурної застарілості, які є прямими наслідками тривалого періоду пригнічення та навіть певної деградації культури інновацій" [27].

В умовах України існує низка об'єктивних чинників, які стримують проведення структурної політики, серед яких експерти виділяють (наприклад, [28, с. 275], [29, с. 348], [14, с. 18]):

- низький рівень інтеграції вітчизняної економіки у світову економічну систему, що визначається не тільки низькою конкурентоспроможністю, а й інституційними чинниками, зокрема, недостатньою активною участю України в діяльності міжнародних економічних організацій;

- недостатній розвиток інфраструктури: автошляхів, телекомунікацій тощо;

- нерозвиненість інфраструктури, яка забезпечує комерціалізацію та освоєння інновацій;

- існуючий рівень техніки, науки та технології, які визначають їхні якісні й кількісні особливості структурних змін;

- одним з основних обмежень найчастіше виступає ресурсна складова структурних зрушень;

- недостатня гнучкість ринку праці, пов'язана з бар'єрами на шляху міжрегіональної міграції робочої сили та недоліками системи професійної освіти й перекваліфікації.

Крім того, О. Красильников зазначає [22], що механізм структурних зрушень — це механізм узгодження зрушень у структурі виробництва, розподілу, обміну і споживання з урахуванням зрушень у структурі потреб, тобто здійснення структурних зрушень в економіці спирається на потребу змінити систему економічних потреб та інтересів економічних суб'єктів. І в цьому плані маємо низку стримуючих суб'єктивних чинників. У процесі здійснення структурної політики держава має сформувати таку систему мотивів, яка "забезпечить для ринкових агентів не лише бажання максимізувати прибуток, а й реалізувати весь комплекс економічних інтересів і потреб. Все це забезпечує рівновагу розвитку структурних елементів економічної системи у довгостроковій перспективі" [14, с. 19].

Для усунення стримуючих чинників першочерговими й основними завданнями структурної політики держави мають стати [30]:

- підвищення інноваційної активності й випереджальний розвиток високотехнологічного сектора економіки;

- стимулювання економічного зростання і підвищення ефективності виробництва на мікрорівні через підтримку ланцюжків імпортозаміщення, експортних контрактів та використання інших непрямих інструментів;

- зниження трансакційних витрат діяльності підприємств за рахунок розвитку інститутів ринків товарів, послуг, праці й капіталу, формування інфраструктури забезпечення підприємницької діяльності;

- припинення прямого і непрямого субсидування неефективних підприємств, ефективна селекція працездатних підприємств, підвищення дієвості інституту банкрутств, реструктуризація неефективного сектора економіки;

- стимулювання процесів реструктуризації та реформування підприємств, підвищення їхньої ефективності, сприяння процесам інтеграції та утворення великих ефективних і конкурентоспроможних компаній при всебічному сприянні розвитку малого та середнього бізнесу;

- реалізація цільових програм розвитку інфраструктури транспорту, зв'язку та телекомунікацій, формування конкурентного середовища, створення рівних і передбачуваних умов економічної діяльності у державі — як у масштабі всієї економіки, так і на конкретних галузевих ринках.

Завдання органів державного і регіонального управління — обрати адекватну стратегію структурних зрушень, що ґрунтуватиметься на

раціональному використанні соціально-економічного потенціалу, національного багатства, зосередженого у регіоні, залученні інноваційних технологій, використанні конкурентних переваг територій [29, с. 93].

З огляду на сказане, для реалізації основних напрямів структурної політики в сучасних умовах держава повинна спрямовувати свої дії на досягнення таких ключових цілей [15, с. 182]:

- розвиток нових галузей, що сприяють загальному підвищенню ефективності промислового виробництва;

- стимулювання інвестиційної, інноваційної та підприємницької активності виробництв;

- сприяння розвитку галузей, конкурентоспроможних на світовому ринку виробництв, що забезпечують значну частину експортної продукції;

- забезпечення сприятливих економічних і фінансових умов для активізації виробничої діяльності, розвитку добросовісної конкуренції;

- формування та розвиток внутрішнього ринку;

- впровадження світових стандартів якості продукції та захисту навколишнього середовища;

- згортання частини виробництв у депресивних галузях економіки.

Ще один аспект, на який звертають особливу увагу дослідники — це зв'язок структурної політики з політикою інноваційною. Як вказує Н. Попадинець [15, с. 180], політика забезпечення структурних зрушень має бути доповнена заходами інноваційного впливу щодо подолання основних проблем у найбільш значущих секторах економіки. У сучасних умовах очевидно, що саме інноваційний характер відтворювальної моделі має стати основою структурної трансформації при становленні ефективної ринкової економіки України. Із цього випливає, що у відносно найближчій перспективі повинні бути визначені бажані структурні зміни й відповідно вироблений адекватний механізм державного втручання в їхню реалізацію. Тут можна виділити декілька етапів державної структурної політики на підтримку / формування інноваційної політики:

Етап 1. Відтворення технологічної бази галузей, продукція яких користується стабільним попитом на сформованих ринках. Водночас ринкові "ніші" можуть бути розширені за рахунок активного імпортозаміщення. Інновації мають бути орієнтовані насамперед на модернізацію наявних виробництв на основі ресурсозберігаючих технологій та поліпшення спо-

живчих властивостей продукції. Основна проблема першого етапу — створення економічних, інфраструктурних та інституційних основ переходу до інвестиційної стадії розвитку держави. На цьому етапі вирішуються такі завдання: зміцнення науково-технічного потенціалу; поліпшення умов для розвитку легального підприємництва та підтримки добросовісної конкуренції; стимулювання інвестицій у найбільш передові й найбільш високоспеціалізовані виробництва; розвиток внутрішнього попиту; впровадження світових стандартів якості продукції та захисту навколишнього середовища.

Етап 2. Створення виробництв, що реалізують новітній технологічний розвиток, і вихід на внутрішній і зовнішній ринки з наукомісткою продукцією світового рівня. Результатом має стати забезпечення конкурентних позицій у перспективних секторах ринку, де вітчизняна продукція не була раніше представлена, а в окремих випадках — формування нових областей попиту, в задоволенні якого вітчизняна наукомістка продукція відігравала б домінуючу роль. Дії держави на цьому етапі мають бути спрямовані на створення та вдосконалення механізмів: активізації "людського чинника"; залучення у великих масштабах приватних інвестицій; впорядкування захисту і використання об'єктів інтелектуальної власності; створення й підтримки необхідної інфраструктури інноваційного розвитку; взаємодії науки та виробника.

Етап 3. Державна підтримка інноваційної інфраструктури, створення передумов перемикання попиту на вітчизняні інновації, інформаційна підтримка промислового виробництва, зміцнення зв'язків науки з виробництвом.

ВИСНОВКИ

Сьогодні перед Україною поставили два фундаментальних завдання: здійснити постіндустріальні структурно-технологічні зрушення та істотно підвищити ефективність економіки. Вказані завдання повинні забезпечити адекватна державна структурна політика. Роль держави в проведенні цієї політики полягає в розробці пріоритетів і "коридорів" зростання для формування довгострокової політики, орієнтованої на досягнення сталого розвитку на основі забезпечення продовольчої, енергетичної та економічної безпеки держави. Результатом має стати формування оптимальної структури економіки, адекватної соціально орієнтованій ринковій системі постіндустріального типу і стратегічним національним інтересам країни.

Подаючи власні пропозиції з цього питання, ми зупинилися на двох аспектах — формулюванні цілей і напрямів структурної політики, а також визначенні механізмів її реалізації.

Базові цілі структурної політики формулюються так: підвищення економічної ефективності економіки; підвищення конкурентоспроможності вітчизняної продукції й послуг на світових ринках; використання процесу структурних змін з метою обмеження впливу різного роду бар'єрів розвитку; модернізація економіки шляхом підтримки галузей, для яких характерним є високий рівень технічного, технологічного й організаційного розвитку, інноваційна активність; прискорення економічного зростання, забезпечення високого рівня економічної активності / зайнятості та належного соціального захисту населення.

Щодо механізмів реалізації структурної політики, то в дослідженні показано необхідність вибору активної структурної політики, визначено стримуючі чинники її впровадження й оговорено питання стосовно засобів реалізації. Акцентовано на тому, що політика забезпечення структурних зрушень має бути обов'язково доповнена заходами інноваційного впливу для подолання основних проблем у найбільш значущих секторах економіки. Інноваційний характер відтворювальної моделі розвитку повинен стати основою структурної трансформації.

Література:

1. Пелех О.Б. Структурні зміни ВВП України з позиції зайнятості за видами економічної діяльності [Електронний ресурс]. Інфраструктура ринку. 2018. № 25. С. 128—134. URL: <http://www.market-infr.od.ua/uk/25-2018> (Index Copernicus i Google Scholar).
2. Пелех О.Б., Юськів Б.М. Грошові перекази мігрантів у структурі валового внутрішнього продукту України. Інвестиції: практика та досвід. 2018. № 22. С. 10—18. DOI: 10.32702/2306-6814.2018.22.10 (Index Copernicus i Google Scholar).
3. Пелех О.Б. Динаміка макроекономічних змін у структурі валового внутрішнього продукту України [Електронний ресурс]. Ефективна економіка. 2018. № 11. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=6657>. DOI: 10.32702/2307-2105-2018.11.54 (Index Copernicus i Google Scholar).
4. Пелех О.Б. Зміни у структурі валового регіонального продукту і сукупна продуктивність праці [Електронний ресурс]. Економіка та суспільство. 2018. № 19. URL: <http://www.economyandsociety.in.ua/> (Index Copernicus i Google Scholar).

www.economyandsociety.in.ua/ (Index Copernicus i Google Scholar).

5. Свінцов О.М., Скірка Н.Я., Гаврилко П.П. Національна економіка: теоретичні аспекти оптимізації структури. Науковий вісник НАТУ України. 2012. Вип. 22.4. С. 187—196.

6. Економічна теорія: Політекономія: підручник / За ред. В.Д. Базилевича. К.: Знання-Прес, 2007. 719 с.

7. Державне регулювання реалізації економічного потенціалу України в умовах глобалізації / За заг. ред. Л.А. Кравченко. Сімферополь: ПП "Підприємство Фенікс", 2013. 312 с.

8. Krajewski S. Polityka strukturalna w Polsce w okresie transformacji. Zeszyty Naukowe Ostroleckiego Towarzystwa Naukowego im. Adama Chetnika. 1999. Nr 12. S.297—304.

9. Про Основні напрями економічної політики в умовах незалежності: Постанова Верховної Ради України № 1698-XII від 25.10.1991 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1698a-12> (дата звернення: 30.12.2018).

10. Молдован О. Двадцять років реформ і хаосу. Економічна правда. 15 серпня 2011. URL: <https://www.epravda.com.ua/publications/2011/08/15/294948/> (дата звернення: 30.12.2018).

11. Unijne Programy Strukturalne / Polityka strukturalna. URL: http://www.uwm.edu.pl/kpros/images/pracownicy/brodzinska/2017/Unijne_Programy_Strukturalne_mat.edu_2017.docx (дата звернення: 30.12.2018).

12. Бодров В., Шепетько Р. Структурна політика в умовах загострення міжнародної конкуренції. Міжнародна економічна політика. 2014. № 2. С. 78—98.

13. Про внутрішнє та зовнішнє становище України в 2012 році: Щорічне Послання Президента України до Верховної Ради України. К.: НІСД, 2012. С. 15—16.

14. Кавтиш О. П. Структурна політика як основа модернізації національного господарства в сучасних умовах. Економічний вісник Національного технічного університету України "Київський політехнічний інститут". 2013. № 10. С. 16—22.

15. Попадинець Н. М. Стратегічні цілі державної структурної політики України. Регіональна економіка. 2014. № 1. С. 175—183.

16. Polityka gospodarcza / Pod red. H. Swiklinskiego. Gdansk: Wydawnictwo Uniwersytetu Gdanskiego, 2004. 313 s.

17. Polityka gospodarcza / Pod red. B. Winarskiego, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, 1999. 584 s.

18. Шинкарук Л.В., Луцков В.О. Структурна політика: підходи та особливості реалізації в Україні. К.: Міленіум, 2016. 178 с.

19. Луцков В.О. Алгоритм формування структурної політики на основі досвіду країн ЄС. Вісник Сумського державного університету. Серія: економіка. 2015. № 1. С. 54—66.

20. Луцков В.О. Особливості реалізації політики структурних змін в Україні. Глобальні та національні проблеми економіки. 2014. Вип. 2. С. 238—243.

21. Шершньова З.Є., Оборська С.В. Стратегічне управління. К.: КНЕУ, 1999. 384 с.

22. Красильников О.Ю. Структурные сдвиги в экономике: монография. Саратов: Изд-во СГУ, 2001. 161 с.

23. Панчишин С.М. Макроекономічний аналіз товарної форми виробництва: автореф. дис... докт.екоп.наук: спец. 08.01.01. Львів, 2005. 38 с.

24. Вардомский Л.Б., Пылин А.Г., Шурубович А.В. Модернизация экономики в странах СНГ: типы, ресурсы, инструменты. Экономика і прогнозування. 2009. № 1. С. 70—77.

25. Україна-2015: національна стратегія розвитку. К.: Український Форум, 2008. 73 с.

26. Післякризовий розвиток економіки України: засади стратегії модернізації. К.: НІСД, 2011. 66 с.

27. Сіденко В.Р. Глобальні структурні трансформації та тренди економіки України. Частина перша. Ключові тренди структурних змін у світовій економіці та в Україні. Економіка і прогнозування. 2018. № 1. С. 37—57. URL: http://gazumkov.org.ua/uploads/article/EP_18_1_37_uk.pdf

28. Структурні трансформації в національній економіці: проблеми діагностики та інституційного забезпечення / А.Ф. Мельник та ін.; за наук. ред. А.Ф. Мельник. Тернопіль: ТНЕУ, 2012. 532 с.

29. Структурні реформи економіки: світовий досвід, інститути, стратегії для України / О.І. Амоша, С.С. Аптекар, М.Г. Білопольський, С.І. Юрій та ін.; ІЕП НАН України, ТНЕУ МОНМС України. Тернопіль: Економічна думка ТНЕУ, 2011. 848 с.

30. Hucłak K. Przyczyny i skutki kryzysu gospodarczego w strefie euro na przykładzie krajow PIGS. Uniwersytet Rzeszowski. Wydział Ekonomii. Rzeszow, 2015. 38 s.

References:

1. Pelekh, O. B. (2018), "Ukrainian GDP structural changes in terms of employment upon the types of economic activity", *Infrastruktura rynku*, vol. 25, available at: <http://www.market-infr.od.ua/uk/25-2018> (Accessed 06 December 2018).

2. Pelekh, O. B. Yuskiv, B.M. (2018), "Migrants' money transfers as an element of the ukkrainian GDP structure", *Investytsii: praktyka ta dosvid*, vol. 22, pp. 10—18.

3. Pelekh, O. B. (2018), "Microeconomic changes dynamics in the Ukrainian GDP structure", *Efektivna ekonomika*, vol. 11, available at: <http://www.economy.nayka.com.ua/?n=10> (Accessed 14 October 2018).

4. Pelekh, O. B. (2018), "Gross regional labor output in Ukraine and gross regional product", *Ekonomika ta suspilstvo*, vol. 19, available at: <http://www.market-infr.od.ua/uk/2018> (Accessed 7 November 2018).

5. Svintsov, O. M. Skirka, N. Ya. and Havrylko P. P. (2012), "National economy: theoretical aspects of optimization of structure", *Naukovyj visnyk NLTU Ukrainy*, vol. 22.4, pp. 187—196.

6. Bazylevych, V. D. (2007), *Ekonomichna teoriia: Politekonomiia: pidruchnyk [Economic theory: Political economy]*, Znannia-Pres, Kyiv, Ukraine.

7. Kravchenko, L. A. (2013), *Derzhavne rehu-liuvannia realizatsii ekonomichnoho potentsialu Ukrainy v umovakh hlobalizatsii [State regulation of realization of economic potential of Ukraine in the conditions of globalization]*, PP "Pidpryemstvo Fieniks", Simferopol', Ukraine.

8. Krajewski, S. (1999), "Structural policy in Poland in the period of transformation", *Zeszyty Naukowe Ostroleckiego Towarzystwa Naukowego im. Adama Chetnika*, vol. 12, pp. 297—304.

9. The Verkhovna Rada of Ukraine (1991), "Resolution of the Verkhovna Rada of Ukraine No. 1698-XII of October 25, 1991 "About the Basic directions of economic policy in the conditions of independence"", available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1698a-12> (Accessed 30.12.2018).

10. Moldovan, O. (2011), "Twenty years of reform and chaos", *Ekonomichna Pravda*, 15 serpnia 2011, available at: <https://www.epravda.com.ua/publications/2011/08/15/294948/> (Accessed 30.12.2018).

11. EU Structural Programs (2017), "Structural Policy", available at: http://www.uwm.edu.pl/kpros/images/pracownicy/brodzinska/2017/Unijne_Programy_Strukturalne_mat.edu_2017.docx (Accessed 30.12.2018).

12. Bodrov, V. and Shepet'ko R. (2014), "Structural policy in the context of aggravated international competition", *Mizhnarodna ekonomichna polityka*, vol. 2, pp. 78—98.

13. Annual Message of the President of Ukraine to the Verkhovna Rada of Ukraine (2012), "On the Internal and External Situation of Ukraine in 2012", NISD, Kyiv, Ukraine.

14. Kavtysh, O. P. (2013), "Structural policy is basis of modernization of national economy in modern terms", *Ekonomichnyj visnyk Natsional'noho tekhnichnoho universytetu Ukrainy "Kyivs'kyj politekhnichnyj instytut"*, vol. 10, pp. 16—22.

15. Popadynets', N. M. (2014), "Strategic objectives of the state structural policy of Ukraine", *Rehional'na ekonomika*, vol. 1, pp. 175—183.

16. Cwiklinskigo, H. (2004), *Polityka gospodarza [Economic policy]*, Wydawnictwo Uniwersytetu Gdanskiego, Gdansk, Polska.

17. Winiarskiego, B. (1999), *Polityka gospodarza [Economic policy]*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa, Polska.

18. Shynkaruk, L. V. Lutskov, V. O. (2016), *Strukturna polityka: pidkhody ta osoblyvosti realizatsii v Ukraini [Structural policy: approaches and features of implementation in Ukraine]*, Milenium, Kyiv, Ukraine.

19. Lutskov, V. O. (2015), "Algorithm of structural policy based on the EU countries experience", *Visnyk Sums'koho derzhavnoho universytetu. Seriya: ekonomika*, vol. 1, pp. 54—66.

20. Lutskov, V. O. (2014), "Features of the structural changes policy implementation in Ukraine", *Hlobal'ni ta natsional'ni problemy ekonomiky*, vol. 2, pp. 238—243.

21. Shershn'ova, Z. Ye. and Obors'ka, S. V. (1999), *Stratehichne upravlinnia [Strategic management]*, KNEU, Kyiv, Ukraine.

22. Krasyl'nykov, O. Yu. (2001), *Strukturnye sdvyhy v ekonomyke: monohrafiya [Structural Shifts in the Economy: Monograph]*, Yzd-vo SHU, Saratov, Russia.

23. Panchyshyn, S. M. (2005), "Macroeconomic analysis of commodity form of production", Ph.D. Thesis, Economic theory and history of economic thought, Lviv, Ukraine.

24. Vardomskyj, L. B. Pylun, A. H. Shurubovych, A. V. (2009), "Modernization of the economy in the CIS countries: types, resources, tools", *Ekonomika i prohnozuvannia*, vol. 1, pp. 70—77.

25. *Ukraina-2015: natsional'na stratehiia rozvytku [Ukraine-2015: National Development Strategy] (2008)*, Ukrains'kyj Forum, Kyiv, Ukraine.

26. *Pisliakryzovyj rozvytok ekonomiky Ukrainy: zasady stratehii modernizatsii [The post-crisis development of the Ukrainian economy: principles of the modernization strategy] (2011)*, NISD, Kyiv, Ukraine.

27. Sidenko, V. R. (2018) "Global structural transformations and trends of the Ukrainian economy. Part One. Key trends Ukraine", *Ekonomika i prohnozuvannia*, vol. 1, pp. 37—57, available at: <http://razumkov.org.ua/uploads/>

article/EP_18_1_37_uk.pdf (Accessed 4 Aug 2019).

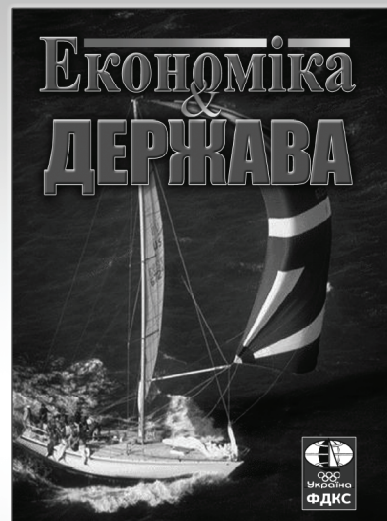
28. Mel'nyk, A. F. (2012), *Strukturni transformatsii v natsional'nij ekonomitsi: problemy diahnostyky ta instytutsijnoho zabezpechennia [Structural transformations in the national economy: problems of diagnostics and institutional support]*, TNEU, Ternopil', Ukraine.

29. Amosha, O. I. Aptekar, S. S. Bilopol's'kyj, M. H. and Yuriy S. I. (2011), *Strukturni reformy ekonomiky: svitovyj dosvid, instytuty, stratehii dlia Ukrainy [Structural reforms of the economy: world experience, institutions, strategies for Ukraine]*, *Ekonomichna dumka TNEU, Ternopil', Ukraine*.

30. Hyclak, K. (2015), *Przyczyny i skutki kryzysu gospodarczego w strefie euro na przykladzie krajow PIGS [Causes and effects of the economic crisis in the euro area on the example of PIGS countries]*, Uniwersytet Rzeszowski, Wydzial Ekonomii, Rzeszow, Polska.

Стаття надійшла до редакції 22.11.2019 р.

**Науково-практичний журнал
«ЕКОНОМІКА ТА ДЕРЖАВА»**

Передплатний індекс: 01751

Виходить 12 разів на рік

Журнал включено до переліку наукових фахових

видань України з ЕКОНОМІКИ

www.economy.in.ua

e-mail: economy_2008@ukr.net

тел.: (044) 223-26-28

(044) 458-10-73